

УДК 316.728(497.115)
316.334.54:392.7(497.115)

Александар ПАВЛОВИЋ*

КОМШИЈСКИ ОДНОСИ МЕЂУ СРБИМА У СЕВЕРНОЈ КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ**

Апстракт: У раду износим резултате истраживања свакодневице српског становништва у северној Косовској Митровици са аспекта комшијских односа, као специфичних друштвених веза произашлих из близине становања, свакодневног сусретања и коришћења заједничких просторија. Реч је о односима који се одвијају кроз узајамне посете, свакодневне услуге и размене информација, али и кроз посећивање о појединим празницима, као што је крсна слава и сл. Резултати истраживања показују да институција комшилука данас игра важну улогу у животу Срба у северној Косовској Митровици, с тим да услед друштвено-политичких, економских, нарочито демографских последица проузрокованих ратом на Косову и Метохији 1999. године, у извесној мери губи на значају који је имала у ранијем периоду. Рајд је заснован на теренским истраживањима обављеним у северној Косовској Митровици у више наврата, од средине 2011. до средине 2013. године.

Кључне речи: комшијски односи, комшилук, свакодневица, Срби, Албанци, Косовска Митровица.

У раду представљам резултате истраживања свакодневице Срба у северној Косовској Митровици из перспективе веза које произлазе из близине становања, коришћења заједничког простора и свакодневног сусретања. Пажњу у раду, другим речима, посвећујем резиденцијалним односима који се обично сагледавају са два аспекта, просторног и друштвеног, при чему је у овом случају реч о овом другом, друштвеном аспекту.. За такве односе у литератури се најчешће користе два термина – *суседство*

* Истраживач-сарадник, Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић, alek.pavlovic@origon.rs

** Рајд је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (Ев. бр. 178028), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

и *комишлук*. У сврху сагледавања резиденцијалних односа у друштвеном смислу Зорица Дивац сматра да је прикладније користити други термин, односно *комишлук*, будући да се њиме адекватније означава сва сложеност тих односа, који обухватају територијалну блискост, једнакост, добронамерност, солидарност, предусретљивост, али и различитост, поштовање и дистанцу.¹ Због наведених значења која у себи садржи, повезаних пре свега са односима узајамности и блискости, употреба термина *комишија* неретко иде и даље од простора који се дели, дакле од становања једног поред другог, па се може користити као спона која повезује људе и у ситуацијама када међу њима познанство или било каква друга веза претходно не постоје. У тим ситуацијама термин *комишија*, као и термини *буразер*, *земљак*, *оршаак* или *кум*, не мора да подразумева резиденцијалне односе, али у међуљудским контактима истиче блискост, заједништво, равноправност и добронамерност.²

Превасходно је по резиденцијалним односима специфична градска средина. Наиме, град је синоним отворености, брзине, техничког и културног прогреса, високог животног стандарда и индивидуализма. Такав град требало би да пружи оно што прижељкују сви његови досељеници, а то је могућност живота по сопственом избору и ослобађање од строгих правила понашања која диктира мала средина – средина где сви о свакоме све знају и где свако свакога познаје због чега су контакти чести што се понекад и негативно квалификује као „гурање носа у туђе ствари“. Мада се бег у анонимност јавља као један од значајнијих разлога прилива новог становништва у град, истовремено баш одсуство друштвених контаката представља и један од главних недостатака градова. Овај парадокс, тј. чињеница да становници града живе физички близу, а друштвено и емоционално далеко, показатељ је урбане развијености.³ Нивоом непрофесионалног комуницирања мери се ниво развијености града,⁴ што је најупорнија оптужба против метропола, по којој је она раскинула породичне и комшијске везе које су постојале у варошици и у селу, услед чега грађанство постаје „усамљена гомила“, усмерено не ка другима, већ искључиво ка себи.⁵ Губитак солидарних, „заштитничких“ веза у граду сматра се опасним јер је пропраћен и нестанком економске и друштвене самосталности које мали посед на селу обезбеђује сељаку, захваљујући чему је он мање осетљив на недаће које проистичу из

1 Зорица Дивац, „Комшијски ритуали“, у: З. Дивац (ур.), *Обичаји животног циклуса у градској средини*, Посебна издања Етнографског института САНУ, књ. 48, Београд, 2002, 227-228.

2 *Исио*

3 *Исио*

4 Leonid Borisovič Kogan, „Urbanizacija i neka pitanja gradske kulture“, *Kultura*, br. 39, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd, 1977, 113.

5 Dejvid Risman, *Usamljena gomila*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2007, LIII.

његовог „нижег“ положаја у погледу прихода и престижа.⁶ Насупрот овим критикама, граду се замера и да не испуњава оно што се од те средине очекује. Споља гледано, он се слободно шири и својом отвореношћу излази у сусрет тежњама људи. Та је отвореност, међутим, привидна, јер је изнутра град подељен у затворене подцелине које живе као мање заједнице тзв. локалног типа културе. Урбанизацијом, односно индивидуализацијом и успостављањем веза ван уског круга људи, локални тип културе требало би да буде превазиђен, што би се делимично испојило на смањењу улога и обима комшијских односа.⁷

Дакле, комшијски односи налазе се у директној повезаности са урбанизацијом, а уплетеност у мрежу комшијских односа има и позитивну и негативну конотацију. Они се, са једне стране, третирају као везе које омогућавају блискост и солидарност а, са друге стране, као везе које „задржавају“ појединца да у градској средини успоставља бројније контакте ван свог непосредног животног окружења. Без намере да улазим у верификацију предности, односно недостатака веза које се остварују кроз комшилук, овде ћу настојати да изложим резултате истраживања комшијских односа у северној Косовској Митровици, у граду у којем по специфичности свакодневице својих становника у последњих петнаестак година анализа тих односа може бити од посебног значаја. Истраживање за потребе рада спровео сам на ограниченом броју испитаника, претежно међу средњим генерацијама Срба који у Косовској Митровици живе још од пре рата 1999. године, али и међу једним бројем оних који су се након њега са ширег подручја Косова и Метохије јужно од реке Ибар ту доселили. У циљу прикупљања чињеничне грађе користио сам комбинацију структурираног и полуструктурираног интервјуа, што значи да сам разговор са испитаницима водио помоћу јасно дефинисаних питања, али и на основу подсетника са назначеним темама и циљевима унутар сваке теме. Истраживање сам спровео у више наврата, од средине 2011. до средине 2013. године. Резултате истраживања сматрам само делимичним и прелиминарним, па их сходно томе видим тек као скромну, полазну основу за продубљивање проучаване проблематике.

* * *

Тему комшијских односа међу Србима у северној Косовској Митровици повезујем са истраживањем друштвених веза унутар српске заједнице у том граду са аспекта свакодневице коју карактерише готово стално ванредно стање проузроковано деловањем крупних друштвено-политичких процеса на Косову и Метохији у последњих петнаестак година. Случај Косовске

6 Mari-Ženevjev Rejmon, „Ideologije stanovanja i suprotnost selo – grad“, *Kultura*, br. 39, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd, 1977, 156-157.

7 З. Дивац, *нав. дело*, 228-229.

Митровице, наине, у научним анализама и у широј јавности већ доста дуго уназад наводи се као проблем подељеног града. Подела је установљена одмах после рата 1999. године, када су након повлачења српске војске и полиције са Косова и Метохије на подручју града северно од Ибра, у намери да се одбране од могуће албанске одмазде, Срби поставили контролне пунктове и формирали групе „чувара моста“ који су били у стању да мобилишу стотине људи у року од неколико минута како би спречили сваки покушај косовских Албанаца да преко реке пређу из јужног дела града. Тако је град, контролним пунктовима физички, а страхом од албанске најезде и психолошко-политички подељен на два дела. Река Ибар од тада представља физичку, али и симболичну граничну линију, док мостови преко реке, нарочито главни, централни мост, уместо као симболи повезивања фигурирају као симболи поделе.⁸

Од поделе града до данас Косовска Митровица представља главно жариште косовске кризе, односно кључно место на коме се решава питање политичко-правног положаја српског становништва на читавом Косову и Метохији. Северни део града, са чије јужне стране живи око 90.000 Албанаца,⁹ за Србе фигурира као епицентар отпора укључивању у систем независног, албанског Косова, тј. као последња брана очувању институција и уставно-правног поретка Републике Србије на том подручју. Ситуација у којој су између српске и албанске заједнице тензије стално присутне, истовремено је и велики тест за способност међународних мисија УНМИК-а и КФОР-а да очувају ред и безбедност и да помире захтеве Срба за засебном, српском управом и захтеве Албанаца за њиховом доминацијом над територијом Косова северно од Ибра.¹⁰

Подела Косовске Митровице није прошла без крупних демографских промена. Процењује се да су сви Срби, којих је пре рата на подручју града јужно од Ибра било око 6.000,¹¹ избегли на северну страну, на којој их данас, укључујући и оближње село Суви До, према подацима OSCE има укупно око 22.530.¹² Процена је и да је већина од 6.000 Рома који су до 1999. године живели јужно од Ибра такође прешла у део града са друге стране реке или у унутрашњост Србије.¹³ У супротном правцу, пак, одвија се кретање једног дела албанског становништва којем је након рата повратак у властите

8 Dušan Janjić, *Ogledi o Kosovu*, Draslar partner, Beograd, 2007, 137-138.

9 *Исц̄ио*, 137.

10 *Исц̄ио*, 137-138.

11 *Исц̄ио*, 137.

12 *Mitrovic̄/Mitrovica Municipal Profiles*, January 2013. Текст је преузет са интернет стране <http://www.osce.org/kosovo/38678>.

13 Jelena Rajčević, „Institucije i identitet u severnoj Kosovskoj Mitrovici“, у: Saša Nedeljković (ur.), *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji*, Baštinik, Kruševac, 2008, 78.

домове био забрањен.¹⁴ На подручје северне Косовске Митровице, осим из дела града јужно од Ибра, прелазе и Срби из Приштине, Истока, Вучитрна, и других места и градова који се налазе јужно од градске општине. То се досељавање одвија одмах након рата, али и након мартовских немира 2004. године. По подацима којима располаже OSCE, од око 22.530 Срба који данас живе у северној Косовској Митровици и у селу Суви До, између пет и седам хиљада је оних који су се доселили са наведених локација.¹⁵

Свакодневица становништва у подељеној Косовској Митровици одвија се у два паралелна света – српском и албанском. Поделом града 1999. године, међутим, живот у паралелној свакодневици није зачет, већ је само наставаљен. Приликом истраживања, у разговору са испитаницима на терену, готово да нисам наишао ни на једну особу која није поменула да су се Срби и Албанци у граду увек држали на извесној дистанци. Скоро да није било саговорника који није скренуо пажњу на то да су се пре 90-их година 20. века са Албанцима „мешали, пословали, сретали на улици, па и у одређеној мери дружили, али да са њима никада у неке дубље и блискије, пријатељске односе нису улазили“. Након рата 1999. године међусобна дистанца само је додатно увећана. Два паралелна света наша су се један насупрот другоме, у међусобном сукобу и са високо подигнутим зидом међусобног неповерења. То важи за српско-албанске односе на нивоу Косовске Митровице у целини, где једне од других одваја река Ибар, али и на нивоу северног дела града где припадници српске и албанске заједнице живе углавном одвојено, по принципу енклава које су углављене једна у другу као руске бабушке.¹⁶

У северном делу Косовске Митровице свакодневица Срба, упркос свему, тече наизглед сасвим нормално, према режиму уобичајеном за било коју другу урбану средину. Северна Косовска Митровица је универзитетски центар, будући да је ту након рата измештено више факултета из Приштине, услед чега је током школске године испуњена младима који се школују и студирају. У економском смислу, људи се у граду баве трговином, угоститељством, превозом робе и путника, у последњих неколико година и станоградњом. Један део Митровчана запослен је у државним институцијама Републике Србије, пре свега у здравству, просвети, локалној самоуправи, захваљујући чему има редовна примања, увећана за додатак који је нарочитом уредбом српске владе својевремено прописан за све раднике који плату добијају из републичког буџета, а чије је пребивалиште на Косову и Метохији. Прилив средстава из државне касе на име пензија, социјалних давања, нарочито на име плата запослених у јавним установама, главни је финансијски извор за многе Србе у северној Косовској Митровици.

14 Žan-Arno Derens, *Kosovska zamka*, HESPERIAedu, Beograd, 2009, 170.

15 *Mitrovicë/Mitrovica Municipal Profiles*, January 2013.

16 Ž. Derens, *нав. дело*, 170.

Није мали број оних, са друге стране, који нису задовољни својим економским положајем. Инвестиција у производњу и отварања нових радних места нема, због чега и степен незапослености није незанемарљив.

* * *

Део резултата истраживања друштвених односа унутар српске заједнице у северној Косовској Митровици до сада сам већ представио у једном раду. Том приликом бавио сам се перцепцијом Срба досељеника са подручја јужно од Ибра од стране Срба који су у граду рођени или који ту живе још од пре рата 1999. године.¹⁷ У аналитичком смислу резултати тог истраживања указали су на питање постојања границе *ми/они* унутар једне исте, српске заједнице, односно на питање комплексности друштвене реалности Срба у Косовској Митровици, међу којима су, поред доживљаја Албанаца као суштински *грујачијих*, присутни и доживљаји *грујачијих* унутар *нас – грујачијих* по регионалном покрету, систему вредности, економском статусу. Уочавање наведеног проблема, који сугерише чињеницу да се друштвени односи у Косовској Митровици не могу свести само на етничке, на првом месту српско-албанске односе, отворило је низ нових питања, међу којима се као једно од релевантних свакако наметнуло питање разноврсности друштвених релација међу самим Србима у северном делу града и значаја тих релација у њиховом свакодневном животу.

У разговору са испитаницима на терену веома брзо сам уочио да је на плану друштвених веза које у свом непосредном окружењу остварују једна од незаобилазних тема управо тема комшијских односа. Поред породичних, пријатељских, професионалних контаката, наиме, комшилук се у одговорима испитаника скоро редовно појављује као неизоставан оквир успостављања и одржавања контаката у свакодневном животу. Комшилuku се по правилу приписује посебан значај, утолико више што се под њим подразумева круг људи у чијој се непосредној близини живи и са којима се, заправо, одређени животни простор дели. Оно што се у том смислу на првом месту наглашава јесу добри односи који се са комшијама имају, или, боље речено, добри односи које са комшијама треба имати. Под dobrим односима сматра се пристojност и добронамерност у комуникацији приликом свакодневног сусретања на степеништу или на улазу у зграду, уколико је реч о заједничком стамбеном објекту, али и гостољубивост и међусобно посећивање.

У наставку рада покушаћу да кроз ставове испитаника прикажем неке од главних схватања комшијских односа међу Србима у северној Косовској Митровици. За почетак, износим пар ставова у вези са претходно поменутиm:

17 Александар Павловић, „Досељеници са подручја јужно од Ибра према ставовима становника северне Косовске Митровице“, *Башићина*, св. 33, Институт за српску културу, Приштина-Лепосавић, 2012, 271-287.

„Значи ми комшилук. Односи су исто као и пријатељски. Наравно не мислим ту на цео комшилук, већ на неколико породица. Иначе, придајемо значај комшилуку овде ми, чини ми се, много више него било ко други. Не постоји било ко у мојој згради са ким ја нисам добар. Али, рецимо, има пет породица код којих идем и који ми долазе. А опет, има још већи број код којих сам ја ушао макар једном у кућу и који су макар једном ушли код мене у кућу“ (м. рођ. 1970).

„Тамо где ми живи тата, врата до врата смо са једним комшијама са којима најбуквалније живимо као у истој кући, као под истим кровом у једној кући, само са двоја врата. Најбуквалније. На пример, ручала сам код тате, а онда одем код тих наших комшија, уђем код њих, а они исто ручају. Кажем 'Уф, ово је лепше него код мене'... Седнем за сто, примакнем се, узмем шта ми треба и сама себи сипам да једем... Потпуно слободно, као да сам у својој кући“ (ж. рођ. 1973).

Приметно је, већ на основу наведеног, да се значај гостољубивости и међусобног посећивања не доводи толико у везу са одласком код комшије по позиву, или по претходном договору, колико у везу са не увек најављеним свакодневним посетама ради разговора, провођења слободног времена, пружања појединих услуга, испомагања, и сл. Добри комшијски односи одагле се међу испитаницима вреднују пре свега са аспекта неформалних контаката који се остварују у уобичајеним, свакодневним животним околностима, а који обавезно садрже односе блискости и солидарности:

„После девет увече, кад сам код куће, ми се организујемо... То је сада више са овим млађим комшијама, поготово у зимском периоду, када су ноћи дуге и када се мање излази. Онда се скупимо и играмо такарак. То се овде игра. То је иначе турска игра коју су Шиптари донели из Турске, па ми им преузели. То је нешто између домина и ремија, с тим да су то, овако – постоје табле на које се ређају плочице које изгледају као домино плочице, а у ствари су обележене као карте. И систем је као у ремију. И ето... Окупимо се, значи вечерас смо код мене, сутра код комшије, сутра код ове комшинице доле, и тако“ ... (м. рођ. 1970).

„Ако затреба, код пар комшија могу да одем увек да затражим помоћ. Нико није у некој ситуацији да мораш да му помажеш у храни, одећи, новчано, али, значи, помагање оно: 'Комшо треба ми метар, треба ми шрафцигер', не знам... Ако имаш нешто да изнесеш из стана, унесеш, да помогнеш испред зграде... У том случају апсолутно смо увек ту. Мени је, рецимо, комшиница звонила, ја сам био у граду, без имало проблема у два-три ноћу, дете је имало напад гушења... Имала је слободу да лупа на моја врата, само, нажалост, нисам био кући и није ме нашла.

А при том, значи, дете је у питању, не да јој не бих замерио, него не би ми то ни пало на памет... Да ме је пробудила из не знам каквог сна“... (м. рођ. 1978).

Да свакодневна, неформална комшијска посећивања нису појава скоријег датума сведоче сећања једног од испитаника, који говори о суседским односима које је у време његовог детињства његова мајка одржавала са неколико жена из зграде у којој су становали:

„Долазило се без нарочитог повода. Била је, рецимо, та комшиница до нас. Она и још једна. Она је била старија жена, умрла је, сад је покојна. И мама, њих три... То је свакодневно било кафенисање. Знаш оно, по једна кафа. Оне су додуше биле домаћице. Мама је радила, па поред тога можда су оне дневно пиле и две кафе, њих две... А са мамом су обавезно пиле једну кафу. Значи данас су код маме, сутра код ове, прекосутра код оне треће. Није се то гледало, али у принципу свака је хтела да почасту код себе. Али није се гледало. Дешавало се да се шест пута иде код једне, па тек онда код друге две. И раније, док смо били клинци, било је нормално да ако кева меси нешто обавезно један тањир спреми и за њих. Оне месе нешто – исто тако. Кад крене прво воће с пролећа, рецимо прве јагоде, ако их је комшиница прва купила обавезно неку јагодицу пошаље мами и обрнуто. Гледало се да се прво сезонско воће подели са комшијама. Исто је било и за Ускрс. Јаја, колачи и тако то“... (м. рођ. 1970).

Сведочења о комшијским односима кроз призму властитих сећања износе и други испитаници. У њиховим ставовима често је присутно поређење комшијских односа некада и сад, при чему се на комшијске односе из времена њиховог детињства или младости скоро увек гледа са дозом носталгије, уз навођење да су они тада били далеко бољи, приснији и распротрањенији него што је то случај данас:

„Живела сам у згради од рођења док се нисам удала. Онда сам отишла да живим са мужем. Живели смо као подстанари до пре 6-7 година када смо купили стан у којем сада живимо. А пре него што сам се удала, сећам се, то је била као једна кућа. Мислим на комшилук. У детињству, нарочито, имала сам толико лепих ствари тамо, које сада низашта не бих мењала. Односи су били такви да смо једни код других улазили без куцања у било које доба дана и ноћи. Постојала је нека непосредност, нека слобода, чега сада мислим да више нема. [...] Све је било транспарентније, опуштеније, лагодније, сигурније. Онда су људи имали посао, долазили су кући у три сата са посла. Имали су до краја дана времена да се посвете деци, комшилуку, да одлазе једни код других. Мислим, било је лепше“... (ж. рођ. 1970).

„Много тога је другачије било... Тада, док сам живела код мојих родитеља. Комшијски односи су били супер, долазио нам је стално човек из комшилука, који данас више скоро и да не долази. А ми, деца из зграде, увек смо се међу собом дружили. [...] Овде смо често имали полицијски час, још од 1981. године када су биле прве велике албанске демонстрације. За време полицијског часа увек се знало: ограничен си само на своју улицу и комшилук. Само си туда могао да се крећеш, родитељи нам нису дозвољавали да се одатле удаљавамо. Због тога нам је комшилук био доста битан, ту смо се у тим ситуацијама некако увек осећали сигурно. Играли смо ластиш, кликере, значи ми смо ту, напољу, или једни код других по становима, а не бисмо смели да будемо јер је полицијски час“ (ж. рођ. 1974).

„До пре десетак година у зградама се нису закључавали станови. Закључаш врата тек увече када легнеш да спаваш. Комшије су долазиле било кад. Није било да те прво позове и каже 'Долазим на кафу', него су се врата отвараола без икакве претходне најаве. Не звони се, већ се одмах улази у стан. Комшија ти слободно отвара фриџидер, седи код тебе, пије кафу, гледа телевизор, као да је код своје куће. [...] Имао сам једног другара, сећам се, позовем га телефоном, тада нисмо имали мобилни него фиксни, јави се жена, ја мислим кева му... Не, она каже 'Овде Бранка', то му била комшиница са спирата изнад... Каже 'Пролазила сам и чујем звони телефон, па ајде да се јавим'... Иде дакле степеницама и чује да звони телефон, отвори врата од твог стана ако тренутно ниси ту и јави се. То је таква слобода била у комшилуку. То је било нормално“ (м. рођ. 1978).

Према исказима испитаника, на добре комшијске односе у Косовској Митровици, нарочито до рата 1999. године, није се наилазило само међу припадницима српске заједнице, већ и међу припадницима различитих етничких група, између осталог међу Србима и Албанцима. С тим у вези се, међутим, истиче како су комшијски односи између Срба и Албанаца могли бити добри и коректни, али никада онолико блиски колико су могли да буду између самих Срба:

„Пре деведесет и девете, у стану где су сада ти Вучитрнци били су Шиштари. Градска породица која је културна, образована, васпитана. Ми смо имали супер однос са њима. Могли су да позвоне, могли смо да позвонимо. Не знам да ли је кева са том женом једном или два пута кафенисала за све те године, али били смо у супер односима. Е сад, из тих неких разлога, нисмо остваривали неки дубљи контакт. Јер ти не знаш какви су им обичаји, гледаш да им не реметиш нешто. Вероватно су и они тако гледали... То је ваљда такав менталитет, без обзира на то

што су људи из града. Та жена је увек, рецимо, имала фрку да дође код нас, да случајно није ту ћале. Знаш оно, срамота је... Они су у том фазону, још нису изашли из тих неких окова обичајног права. Колико год да су они генерацијама градска породица, и потпуно на месту што се тиче понашања и облачења, образовања, културе, опет је то обичајно код њих увек преовладало“ (м. рођ. 1970).

„Дружили смо се са њима, али однос према њима никада није био као према комшијама Србима. Ту је била, на пример, једна комшиница, звала се Мердита. Они су у школи као други језик учили српски, а ми шиптарски. Тој Мердити је, рецимо, требало да има мало лепши састав из српског, и онда ту ја њој пишем, и обрнуто, кад мени треба шиптарски, онда она мени пише. [...] Једни друге смо поштовали, кад је Бајрам, Ускрс, и слично. Мој тата је био правник, па кад је требало да се састави неко писаније, нешто званично да се упути, нека жалба, сви би долазили код њега, и Срби и Албанци, без разлике“ ... (ж. рођ. 1970).

Да је добрих комшијских односа са Албанцима било пре рата 1999. године сећају се и Срби који су у северну Косовску Митровицу избегли са подручја Косова и Метохије јужно од Ибра. За комшијске односе у Истоку, одакле је родом и где је до рата живела, једна испитаница (ж. рођ. 1968) саопштава следеће:

„Култ комшије је, да кажем, био јако битан. Комшије су биле важне. Било је важно да имаш доброг комшију. Морао си да имаш добар однос са комшијама, да твоја кућа увек буде отворена за комшије, и тако... Прве комшије су нам били Срби, и са леве и са десне стране куће, а са горње стране су били Шиптари, тако је улица била подељена. Са доње стране су углавном биле српске куће, а са горње шиптарске. [...] О деци из комшилука, уопште о целом комшилуку, никада ништа ружно нисам смела да кажем, да се посвађам са неким. Тако су ме родитељи учили. Били смо јако блиски, заиста. Са свим породицама у комшилуку. И са шиптарским, али не баш са свима. Неке су комшије међу њима биле отвореније за сарадњу, за дружење, а неке не. Знало се, рецимо, које породице не воле Србе, а са којима можеш да разговараш, које можеш да посећујеш, и тако“ ...

Поредећи комшијске односе у северној Косовској Митровици пре и после рата 1999. године, већина испитаника се слаже да нису исти, односно да су се после рата у одређеној мери променили. Промене се виде у сужавању мреже комшијских породица са којима су се раније одржавали добри контакти, али и у опадању значаја самих комшијских веза, као односа

који подразумевају блискост и солидарност међу људима који једни поред других живе. Узроци наведених промена проналазе се првенствено у последицама ратних догађања, која су довела до извесних трансформација у структури градског становништва, као и до свеопште борбе за егзистенцију у условима потпуно неизвесне сутрашњице. Наиме, досељавање српских избеглица са подручја Косова и Метохије јужно од Ибра, али и исељавање једног броја Срба из Косовске Митровице у унутрашњост Србије, испитаници виде као узрок губљења старих комшијских веза будући да се на место предратних становника града досељава ново становништво са којим се комшијски односи нису обавезно успоставили. Опадање значаја самих комшијских веза, са друге стране, тумачи се као појава која произлази из новонасталих свакодневних околности у којима су из чисто економских разлога, дакле због посвећености послу, властитим интересима и циљевима, неретко и пуком преживљавању, добросуседски односи често потиснути у други план.

Без обзира на наведене промене, оно чему се на плану комшијских односа у северној Косовској Митровици данас још увек даје на значају јесте институција *џрвої комшије*, под којим се подразумева лице, односно породица која живи у суседном дворишту, врата до врата или бар на истом спрату ако је реч о згради као заједничком стамбеном објекту. Готово сви испитаници наводе да је веома важно да односи са првим комшијом буду добри, с обзиром на то да је реч о особи из непосредног суседства, на коју се, као најближој, увек може ослонити уколико је било каква помоћ потребна. Односи са првим комшијом се понекад доживљавају као пријатељски, што значи да се он сврстава управо и у круг пријатеља, међу људе са којима се блиске и солидарне везе иначе одржавају, према којима се негује однос дубоког поштовања, и сл. У неким случајевима пак, на првог комшију гледа се са још већим уважавањем, у мери да се он доживљава и као нека врста светиње.

О томе колико велики значај може бити приписан првим комшијама можда најбоље говоре речи једног од испитаника (м. рођ. 1970):

„Први комшија, то је код нас овде *амин*, светиња. Каже се: 'Не остави Боже без комшије'. Сада се, у ствари, на то и више не гледа свуда баш тако, али раније се, пре неких 10-20 година, гледало сигурно. Било је незамисливо, на пример, да ту са спрата крене нека љубав између првих комшија, или чак комшија уопште. То би било као оно са кумом, као са рођаком... Толики се значај томе придавао. Тога више нема у тој мери, али... Не би то више било толико незамисливо, за мене рецимо, али верујем да старији, као моји родитељи, не би на то гледали благонаклоно“.

Занимљиво је да се значај првог комшије међу Србима у северној Косовској Митровици може препознати не само у контексту свакодневице, већ и са аспекта његове улоге у појединим празничним или свечаним приликама. Породична слава се у том смислу појављује као празник у чијем је обележавању пожељно, чак и обавезно да први комшија учествује. Породица која слави славу, наиме, првог комшију третира као важног госта, без којег се у име славе не наздравља, а славска гозба не започиње:

„Комшија седи на врху софре на слави. У мојој породици он се поставља на врх софре и има почасно место. Ми славимо уочи дана славе, увече, када се служи и главна трпеза. Тада дође најближа родбина, дођу кумови. Најважнији гости нам долазе то прво вече. Ту буду и прве комшије. Не кажем да на слави немамо и остале, али они долазе углавном сутрадан. Овако, уочи саме славе некако је свечаније јер се испрати цео ритуал. Подиже се колач, пали се свећа, подиже се слава, пева се молитва. Сто је прво празан. Док се подигне слава, попије се вино, ништа се не сервира... Онда се сервира трпеза“ (ж. рођ. 1961).

„Код нас је обичај да комшији кад ти дође на славу кажеш 'Комшо седаш у врх софре'. Стављаш га на оно почасно место које припада куму, некоме најстаријем, некоме ко ти је важан. Код нас у Митровици у деведесет посто случајева комшија се поставља у врх софре. Знам да је, док је деда био жив, најпожељније било да ти на славу први дође комшија. Није обавезно морало да буде први. Али док ти он не дође није се подизало у славу. То се гледало, јер си са њим највише, он ти је најближи поред којег живиш. Ми овде уочи славе дижемо славу, тада комшија треба да буде ту. Углавном. И тако је још увек овде код нас. Али, ипак се и све то полако губи са овим новим генерацијама“ ... (м. рођ. 1970).

„Увек је први комшија некако најбитнији на том славу. Кад је слава, у чело софре комшија мора да седне. Први комшија ти је у врх астала, да кажем, горе... Он је први, и чека се он... Док не дође не може слава да се дигне, не може да се крене са пићем, јелом. Увек је први комшија битан. Али то не значи да је сад тај први комшија најбитнији у твом животу. Можда ти је онај што седи поред њега много битнији, али некако постоји обичај да овај буде на челу софре“ ... (м. рођ. 1978).

Осим на слави, најзад, први комшија се као важан учесник може срести и на свечаностима као што је свадба. С тим у вези се, на пример, међу испитаницима (ж. рођ. 1973) може чути да је први комшија једном таквом

приликом на вратима са родитељима младенаца дочекивао госте. „Њему се тада указују част и поверење. Он је један од главних организатора. Добија онај распоред где ће кога да смести, где ће коме пажњу да поклони, итд“.

* * *

Осврт на ставове становника северне Косовске Митровице на тему комшијских односа имао је за циљ да пружи допринос истраживању унутаргрупних релација међу припадницима српске заједнице у том граду. Оно што се на основу остварених резултата може уочити јесте да испитаници комшијске односе доживљавају као важне, првенствено зато јер се доводе у везу са чињеницом да су њима обухваћена лица из непосредног суседства, са којима се дели свакодневица и на које је у случају потребе могуће рачунати. На комшијске везе гледа се као на традицијом наслеђене односе, који на свом значају, међутим, све више губе услед демографских, друштвено-политичких и економских последица проузрокованих ратом на Косову и Метохији 1999. године. Међу Србима у северној Косовској Митровици због тога се може чути да су комшијски односи некада били много бољи него што су данас. Ту се превасходно мисли на односе са комшијама Србима, будући да се на односе исте врсте са припадницима других етничких заједница, пре свега са Албанцима, гледа као на односе који услед извесних културолошких разлика никада, па чак ни пре рата нису били претерано блиски.

Комшијски односи се у ставовима испитаника представљају претежно као добри, солидарни, пријатељски, као односи од значаја са свакидашњег, али и несвакидашњег, празничног аспекта. Закључак о њиховој позицији у мрежи друштвених веза међу Србима у северној Косовској Митровици био би погрешан уколико у обзир не би био узет и њихов реалан контекст, који би подразумевао све оне реалне, свакодневне ситуације у којима се односи међу комшијама реализују. Другим речима, иако се сматра да треба да буду добри, у складу са чиме се углавном и практикују, односи међу комшијама могу бити само формални, површни, па чак и лоши. И сами испитаници приликом истраживања у неколико наврата су поменули како није немогуће да у комшилуку постоји међусобно непоштовање, незаинтересованост, одсуство било какве комуникације, свађа, и сл. У том случају, не треба губити из вида карактер сваког појединачног односа који између комшија може да постоји, а који је у основи, без обзира на начелно схватање да је комшилук важан, детерминисан пре свега личношћу, индивидуалношћу самих учесника у комуникацијском процесу успостављања и одржавања комшијских веза. То значи, на крају, да унутаргрупне релације међу Србима у северној Косовској Митровици, у овом случају проткане кроз институцију комшилука, могу бити само додатно сложеније, одакле их је уместо било каквог генерализовања потребно још подробније и опрезније истраживати.

Литература

- Derens 2009: Ž. Derens, *Kosovska zamka*, HESPERIAedu, Beograd.
- Дивац 2002: З. Дивац, „Комшијски ритуали“, у: *Обичаји животиној циклуса у њрадској средини* (уредник: Зорица Дивац), Посебна издања Етнографског института САНУ, књ. 48, Београд.
- Јанјић 2007: Д. Јанјић, *Ogledi o Kosovu*, Draslar partner, Beograd.
- Коган 1977: Л. В. Коган, „Urbanizacija i neka pitanja gradske kulture“, *Kultura*, br. 39, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd.
- Рајчевић 2008: Ј. Рајчевић, „Institucije i identitet u severnoj Kosovskoj Mitrovici“, у: *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji* (urednik: Saša Nedeljković), Baštinik, Kruševac.
- Рејмон 1977: М. Рејмон, „Ideologije stanovanja i suprotnost selo – grad“, *Kultura*, br. 39, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd.
- Рисман 2007: Д. Рисман, *Usamljena gomila*, Mediterran Publishing, Novi Sad.

Интернет извори

<http://www.osce.org/kosovo/38678>

Aleksandar PAVLOVIĆ

NEIGHBOURING RELATIONSHIPS AMONG SERBS IN NORTHERN KOSOVSKA MITROVICA

Summary

The author presents preliminary results of neighbouring relationships research among Serbs in Northern Kosovska Mitrovica, by which he tries to give contribution to the study of intragroup relations among the members of Serbian community in that town, in the area which is to be crisis-stricken from the war in Kosovo and Metohia 1999, conditionally speaking border, and multiethnic one. Field research was performed at the restrained sample of respondents mostly among the members of middle generation of Serbs living in Kosovska Mitrovica before the war 1999, and among a number of the ones emigrated there from the wider area of Kosovo and Metohia southern of the river of Ibar. The author reached empiric material by combining of structured and semi-structured interview, which means the conversation with the respondents had been done by means of strictly defined questions and by means of reminders with indicated themes and aims within each one. The research was conducted in many attempts from the middle of 2011 to the middle of 2013.

The research results show that neighboring relations among Serbs in Northern Kosovska Mitrovica are being experienced as important ones primarily because they are being put in connection with the fact the persons from the immediate neighbouring are being included, with whom everyday life is shared and to whom it is possible to count on should it is the need. The importance being attributed to neighbourhood includes the maintenance of good relationships with neighbours, which includes any further courtesy and kindness in everyday communication during the encounters, hospitality, mutual assistance, and exchange of visits during some feasts such as patron saint etc. neighbouring relationships are seen as the traditionally inherited ones, which are losing in their importance due to demographic, socio-political and economic consequences provoked by the war in Kosovo and Metohia 1999. Due to the mentioned, it can be heard among Serbs in Northern Kosovska Mitrovica that neighbouring relationships were better ones beforehand than now. First of all, it is about relationships with neighbours Serbs, bearing in mind the fact the relationships of the same kind with members of other ethnic communities, among others with Albanians, are seen as the ones which due to some cultural differences even before the war were not much too close.

Although it is considered they should be good, and in accordance with that they are mostly practiced, relationships among neighbours finally can be only superficial,

formal, and even bad. The respondents during the research repeatedly mention it is not excluded in the neighbourhood exists mutual disrespect, disinterest quarrel etc. In that case, the character of each individual relationship should not be neglected which may exist among neighbours, which is in essence, no matter of the general understanding the neighborhood is important, determined among other things by the individuality of the participants in the communication process of neighbouring connections establishing and maintaining. That means one thing: intragroup relationships among Serbs in Northern Kosovska Mitrovica, in this case interspersed through the institution of neighbourhood, may be additionally more complex, where it is necessary instead of any generalization study them more thoroughly and more carefully.

Key words: neighbouring relationships, neighbourhood, everyday life, Serbs, Albanians, Kosovska Mitrovica.